

37. OTDK

**A Shortparis-projekt mint összművészeti jelenség: narratívák,
performanszok és vizuális kultúra**

Készítette: Érdi Tünde (szlavisztika BA)

2025

Tartalom

1. Bevezetés	3
2. A Shortparis projekt.....	4
3. A projekt célja és az experimentális zene	6
4. A orosz popkultúra	9
5. A Shortparis dalaiban megjelenő irodalmi, társadalmi, kulturális kódok.....	11
5.1 A <i>Так закалялась сталь</i> című album és dal intertextuális kapcsolatai.....	17
5.2 A <i>Так закалялась сталь</i> című videóklip vizuális kultúrája	19
6. Performansz.....	23
7. Összefoglalás.....	28
Felhasznált irodalom.....	29
Internetes források.....	31
Képek forrása	32

1. Bevezetés

Dolgozatomban a Shortparis nevű kortárs zenei „projektet” vizsgálom, az abban megjelenő irodalmi kódok és különböző irányzatok megjelenését. Azon kívül, hogy személyesen rajongója vagyok a csoport munkásságának és annak, amit képviselnek, azért választottam ezt a témát, mert úgy vélem, hogy a jelentőségük megkerülhetetlen az orosz kortárs zenei kultúra kiemelkedő képviselőiként, mind hazájukban, mind nemzetközi szinten.

Az utóbbi években a Shortparis népszerűsége ugrásszerűen megnőtt. Egyedülálló hangzásukkal és provokatív fellépéseikkel nem csak Oroszországban, de világszerte egyre több rajongót ejtenek rabul. A kortárs orosz zenekarok közül az által emelkedik ki, hogy új távlatokat nyitnak és feszegetnek a kortárs zenei palettán. A Shortparis azonban nem csak a zeneiparban vált ismertté, munkásságuk bekerült a tudományos diskurzusba is. Többen foglalkoznak a zenekar egyedülálló hangzásával, vagy olyan jellegzetes vonásokat fedeznek fel a projekt zenéjében, amelyeket a posztpunk és experimentális műfajjal kötik össze. Habár úgy gondolom, ezek valóban nagyon fontos aspektusai munkásságuknak, érdemes a performanszt és a különböző irodalmi kódokat, intertextusokat is feltárni zenéjükben. Maga a csoport meglehetősen alulkutatottnak számít, különösen kelet-európai, illetve magyar kontextusban.

Mivel dolgozatom központi témája még friss és innovatív terület, ami még nem részesült kellő tudományos feldolgozásban, kisebb a lehetőség tudományos szakirodalomból való hivatkozásokra. Ezért a tudományos portálokon megjelent szakirodalmon kívül leginkább cikkeket és különböző internetes forrásokat használtam fel. Azért választottam ezeket, mert tartalmazzák a legaktuálisabb információkat, és segítenek a kutatási kérdések megválaszolásában.

Dolgozatomban a Shortparis projekt munkásságát vizsgálom, különös tekintettel a 2019-ben megjelent *Так закалялась сталь* című albumra. Három részt különítettem el az elemzésben: A *Так закалялась сталь* című dalszövegben megjelenő különböző irodalmi, kulturális és társadalmi kódok átkontextualizálását; a második részben ugyanezen dal videóklipjének felépítését; és a harmadik részben pedig a fellépéseikben megjelenő performanciát tekintem át. A három kijelölt rész szoros kapcsolatban áll egymással, ez által alakítva ki a projekt egészét. A projekt művészetében állandó az intertextualitások, különböző binaritások problematikája, paradigmák és kulturális-társadalmi kódok váltakozása.

2. A Shortparis projekt

A Shortparis egy orosz experimentális csoportot, 2012-ben alapították Szentpéterváron. Jelenleg négy tagja van, Nyikolaj Komjagin énekes és zongorista, Alekszander Ionin gitáros, Pavel Lesznyikov és Danila Kholodkov pedig ütőhangszeres, illetve Danila Kholodkov háttérénekes, és 2023 óta már basszusgitáron is játszik. Alekszander Galjanov 2014 és 2022 között volt a háttérénekes, gitáros, és játszott billentyűs hangszeren is, ma viszont már nem tagja a projektnek.

Összesen négy albumuk van, időrendi sorrendben a következőképpen: *Дочери*¹ (*Lányok*) *Пасха* (*Húsvét*); *Так закалялась сталь* (*Így edzik az acélt*); *Яблонный сад* (*Almáskert*). A *Дочери* bemutatkozó albumukat 2013-ban adták ki, amiben csak angol és francia dalok szerepelnek. Ma már „zenei éretlenség bizonyítékának” tartják saját dalaikat ezen az albumon. *Пасха* 2017-es albumukon ezzel ellentétben már csak oroszul vannak a zeneszámok. Harmadik albumuk a 2019-ben megjelent *Так закалялась сталь*, negyedik pedig a 2021-es *Яблонный сад*. J. Rapatszkaja szerint az orosz nyelv és kultúra sztereotipikus keménysége és melankóliája kifejezetten előnyt jelent a zenekarok számára a nemzetközi szintén. Ez segíti őket abban, hogy kitűnjenek és hangsúlyozzák nemzeti identitásukat. Példaként említi az olyan zenekarokat, mint az IC3PEAK és a Second To Sun (РАПАЦКАЯ 2022: 49).

A projekt zenei és műfaji kategorizálásáról elsődlegesen azt lehet tudni, amit maga a csoport határozott meg a barcelonai METAL magazinnak adott 2021-es interjú keretében. A Shortparis experimentális csoport különféle stílusokat vegyít, mint például a posztpunk és az elektronikus zene, ami megnehezíti zenéjének egyetlen műfajon belüli besorolását. Kifejezik annak fontosságát, hogy olyan zenét alkossanak, amely hiteles számukra, még akkor is, ha nem illik pontosan egy adott kategóriába. Elmondásuk szerint, művészetüket nagyban befolyásolja az 1866-ban Fjodor Tyutsev által írt vers:

¹ Az orosz nyelvben a szó „valakinek a lánya” értelemben használatos.

Россия

Умом Россию не понять,
Аршином общим не измерить:
У ней особенная стать —
В Россию можно только верить.

Ф. Тютчев

Oroszország

Oroszországot, ész, el nem éred;
méter, sing sose méri fel:
külön úton jár ott az élet -
Oroszországban hinni kell!

Forrás: Szabó Lőrinc²

Tehát, Oroszországot az elmével nem lehet felfogni, és ez arra készíti a zenekart, hogy lélekkel közelítsék meg a zenét. Azt állítják, hogy a koncertjeiken létrejövő feszültség, a mozdulataik és néha a testi érintkezés a közönséggel mind hozzájárul ahhoz, hogy az emberek szellemi és fizikai élményként éljék meg a zenéjüket. A fronténekes Nyikolaj Komjagin szerint az orosz független zenei színtér egyik problémája, hogy az új zenészek alapvetően elszigeteltek, csak a saját műfajukon belül dolgoznak, és nem mernek kilépni a komfortzónájukból. A csoport szerint nyitottabbá kell válni a kísérletezésre és az innovációra. Ezért koncertjeik többsége performansznak nevezhető.

Ehhez kapcsolódik P. Polescsuk cikke, amelyben a Shortparis egyik legalapvetőbb koncepcióját olvashatjuk, ami pedig az, hogy mély hatást gyakoroljon és kapcsolatot teremtsen a közönségével. Mondanivalóját tekintve nehezen definiálható, ugyanis egyszerre alkalmazza a káoszt és a titokzatosságot, valamint egyszerre ijesztő és vonzó elemeket is használ, mindezt pop elemekkel megfűszerezve (ПОЛЕЩУК 2018: URL). Az abszurd hatás segíti kizökkenni a befogadót a megszokottól, ezáltal egy mélyebb szinten lévő érzelmi felfedezésre invitálja. A produkciók színpadiasan megszervezettek, művészien egyediek, mégis spontán hatásúak. Az elvesztett önuralmi állapot segít a valódi érzések felfedésében. A Shortparis nehezen értelmezhető alkotásai zene formájában jelennek meg, de művészi projektnek tartják magukat, emiatt hagyományos dalokként nehéz rájuk tekinteni, mert a szerkezetük kaotikus, mondanivalójuk nehezen definiálható, és hangzásuk furcsa, váratlan lehet. A kísérletezés nem egyedi jelenség a zenészek körében, azonban a Shortparis hozzáállása és stílusa az, ami megkülönbözteti őket másoktól. Elengedhetetlen a kontextusok és hátterek figyelembevétele ahhoz, hogy megértsük művészetüket, ami jegyekben az avantgárd vagy akár a konceptualista művészetre emlékeztethet.

² Тютчев, Фёдор Иванович: *Oroszország*. In: Örök barátaink. I–II. kötet, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1958. II. kötet, 730.

3. A projekt célja és az experimentális zene

Nagyon fontos megjegyezni, hogy a Shortparis nem zenekarként definiálja önmagát, hanem projektként. Ez mély üzenetet hordoz, mivel a csoport a hagyományos zenei kereteken próbál túlmutatni.

A projekt legalapvetőbb jellemzője, hogy experimentális, más szóval kísérletező zenét alkotnak. Ez egy olyan zenei stílus, ami minden műfajban megtalálható, legyen szó akár rockról, popról, klasszikus vagy jazz zenéről. Nevéből is eredően kísérletezik, a megszokott határokat átlépi és a szokatlan kompozíció jellemző rá. Az experimentális zenében M. Nyman meglátása szerint: „A különböző zenei processzusok pillanatnyi konfigurációkat dobnak ki, melyek alighogy megtörténtek, máris elmúlnak: az experimentális zeneszerzőt nem az előadás unikalitása, hanem a pillanat egyedisége érdekli” (NYMAN 2005: 34). Az olyan zenei akciósorozat is ide tartozik, ami rögtönzött és művészettel párosul, például táncsal vagy gesztusokkal. Az experimentális zene³ tág fogalom, de Nyman könyvében kitér mind az eredetére és jellemzőire is. Az experimentális zene először az Amerikai Egyesült Államokban alakult ki az ötvenes években anélkül, hogy bármiféle hosszabb előzménye lett volna, és ott is inkább a képzőművészeti akadémiák és a pop-kultúra iránt érdeklődők körében, mivel a hivatalos zenei főiskolák nem érdeklődtek az e fajta zene iránt. Később Angliában vált ismertté. A huszadik századi zeneszerzők közül igaz, hogy nem közvetlen, de közvetetten megelőlegezték és hozzájárultak sajátos technikáikkal a később kialakuló experimentális zenéhez.

Az experimentális zene célja a közönség figyelmének maximális megragadása, ez mutatkozik meg a Shortparis fellépésein is. Még ha egyenrangúság is van a csoport tagjai között, nagyobb hangsúly helyeződik ilyen szempontból a frontemberre és annak kapcsolatára a közönséggel, ezt támasztja alá Nyman meglátása is, mely szerint: „Azok a módok, ahogyan az experimentális zene igénybe veszi az előadót, mindenféle értelemben túlnyúlnak annak szokásos, a nyugati zene hagyományából ismert gyakorlatán. Intelligenciáját, kezdeményezőképességét, hozzáállását és előítéleteit, tapasztalatát, ízlését és érzékenységét egyaránt játékba kell hoznia, úgy, ahogyan ezt semmilyen más zenei forma sem teszi” (NYMAN 2005: 43).

³ John Cage egy amerikai avantgárd zeneszerző volt, aki először megfogalmazta és használta is ezt a terminust.

A Shortparis olyan előadásokat valósít meg, amelyhez gyakran párosul a performansz, és a különböző művészi, vizuális elemek is. Nyitottak a kísérletezésre, a határok feszegetésére és a zenei fejlődésre is. Nem ragaszkodnak a már megszokott zenei konvenciókhoz, ezt sugallja a projekt elnevezés is. Ez a gondolkodásmódjuk abból ered, hogy nem céljuk saját magukat egy fogalom szűk kereteibe beszorítani, hanem szeretnének nyitottak maradni és lehetőséget hagyni a művészi önkifejezés más formáira is.

A projekt alapvető célja a popzene dekonstruálása és a popkultúra dehumanizálása. A Shortparis megkérdőjelezi a hagyományos zenei határokat, és olyan egyedi hangzást akar alkotni, amely ellenáll a könnyű besorolásnak, bemutatva a zenealkotás innovatív megközelítését.

Mivel az experimentális zene sajátossága pont abban áll, hogy nem lehet ugyanazt újra és újra eljátszani, kialakul egyfajta folyamatosság, állandó változás, ami a hallgató nyitottságát igényli. C. Cardew a reprodukált rögtönzéssel foglalkozott, és úgy látta, hogy a hangfelvételek csak egy jelt adhatnak arról, hogy milyen is az adott zene, de nem tudják visszaadni olyan akusztikai hangzásokkal, mint amilyen az valójában.

Oroszországban az experimentális zene összefügg az elektronikus zene kialakulásával. A cenzúra viszont Sztálin uralma alatt elnyomott mindenféle kísérleti, avantgárd és elektronikus műfajt, később ez természetesen enyhült. A különböző új hangszerekhez a hozzáférés nem volt zökkenőmentes, nagyon drágák voltak és hiány volt belőlük. A különböző hanganyagok nagy része csak filmekben volt hallható, mivel ezek kimondottan szovjet filmekhez készültek. A feketepiacon viszont egyre több elektronikus hangszert lehetett beszerezni az 1980-as évek tájékán, leginkább Moszkvában. A szintetizátorok hamar elterjedtek, mint például a *Мосфильм*, *Ostankino*, és a Szovjetunió egyedüli lemezkiadójánál, a *Мелодия* stúdióban. Az elektronikus zene megtalálható volt a hivatalos színházi darabokban, rajzfilmekben és a hazafias szovjet dalokban. Mindeközben elkezdett kialakulni egy underground zenei szcéna is, ami magába foglalta a rockabillytől a kísérleti jazzig minden kísérleti elektronikus zenét. Az underground műfaj a művészi szabadság és a kísérletezés területe volt. Az underground zenészekre hatással voltak a nyugati zenekarok, mint például a Depeche Mode, Eurythmics, Soft Cell stb. A legelső new wave és elektronikus zenekar Moszkvában a *Ночной Проспект* és a *Центр* volt. Közbe párhuzamosan alakultak zenei társulatok Szentpéterváron, az akkori Leningrádban is (*Телевизор*, *Новые Композиторы*) és Cseljabinszkban is (*Вова Синий*, *Братья По Разуму*).

Összességében elmondható, hogy alapvetően a hallgatónak a saját percepcióján alapul a zene befogadása. Fontos a kiszámíthatatlan hangzás nyitottságára való törekvés, ami aztán a befogadó saját belső világában átformálódik, és ezáltal többletjelentést kap.

Mai tekintetben már nem lételeme a zenében a hangok megfelelő elrendezése, hangzása. Sokkal inkább a megértés folyamata a lényeg, amit nem a zeneszerzők, hanem a hallgatók tudnak befolyásolni. Az experimentális zene lényege szerint a zene olyas valami, ami az elménkben formálódik meg. Nyman Cage megállapításaira hagyatkozik, miszerint: „A létezés ugyanis pillanatnyi, a pillanat viszont folyvást változó. Így tehát a legbölcsebb, amit csak tehetünk, hogy nyitva hagyjuk a fülünket a hirtelen felbukkanó hangok számára, és mielőtt még logikai, absztrakt vagy szimbolikus formákká fordítanánk le őket, hagyjuk, hogy a hangok valóban a fülünket szólítsák meg” (NYMAN 2005: 24).

4. A orosz popkultúra

Annak érdekében, hogy jobban megértsük a Shortparis projektet, fontos, hogy részletesen megvizsgáljuk a popzene fejlődését Oroszországban, történetét, sajátosságait és kiemelkedő alakjait. Ezáltal képesek leszünk pontosabban elhelyezni a Shortparis projektet a popzenei kontextusban, valamint feltárni azokat a közös és eltérő vonásokat, amelyek megkülönböztetik őket a popzene világában. Dömötör Endre meglátása szerint a szocializmus időszakában a popzene csak kis mértékben tudott fejlődni Oroszországban, hiszen egybeesik a rocktörténet aranykorával az 50-es és 90-es évek között, ami megegyezik a szovjet zenével. A glasznoszty és a peresztrojka időszakában bontakozott ki jobban a műfaj, ami a nyugati popzenéhez viszonyítva 20-25 év késést jelent. Az előadók viszont nem tudtak annyira kibontakozni és reagálni a nyugati popra, hiszen a szocialista realizmus korszakában a cenzúra erős volt. Viszont voltak propaganda által támogatott előadók is, akiket általában könnyed dallam és a sanzonszerű stílus jellemez, mint például Edita Pjeha, Szofia Rotaru, és Alla Pugacseva. A diktatúra enyhülésével a nyolcvanas években már egyszerre volt a zenei színtéren pszichedelikus rock, posztpunk vagy new wave hatás. Ennek legjelentősebb képviselője Jegor Letov és együttese a *Гражданская оборона* (DÖMÖTÖR 2018: URL).

A popzene alapvető sajátossága, hogy könnyen érthetőek és széles közönséget szólítanak meg. Dalszövegeik könnyen megjegyezhetőek és énekelhetőek, általában valamilyen hétköznapi témáról szól, amely sok embert érint, mint például szerelem, bánat, csalódás stb. Nagyrészt egy szólóénekes van, akit több zenész kísér. A ritmus és hangszerelés egyszerű, ismétlődő motívumokkal. Nagy népszerűségnek örvend ez a műfaj, hiszen a videóklipekben vizuálisan is arra törekszenek az előadók, hogy az átlagember figyelmét lekössék, szórakoztassák. Ezzel szemben a Shortparis szövegei provokatívak és elgondolkodtatóak, politikai és társadalmi témákkal foglalkoznak. Zenéjük experimentális, és bár vannak bennük fülbemászó dallamok, nem minden hallgatónak nyeri el a tetszését a disszonáns és váratlan hangzások miatt, mégis popzenei sajátosságokkal is rendelkezik.

A könnyűzenei művek szerkezete következetes mintát mutat. A popdalok általános felépítése egy introval kezdődik, ami felvezeti a dalt, figyelemfelkeltő és általában olyan a dallam, ami később ismét hallható lesz. Ezután a verze következik. Ez az, amiről az egész dal szól, megfogalmazza a tematikáját, alatta a zenei aláfestés általában ugyanaz lesz, mint az utána következő verzéknél, még akkor is, ha a szöveg módosul. A refrén a dal központi része, mindenképpen eltérőnek kell lennie hangzásban a verzétől, ezt jegyzi meg legtöbbször a hallgató, ugyanis érzelmileg is ez a legjobban telített része egy dalnak. A bridge egy átvezető

zenei rész, gyakran szöveg nélkül, ami összeköt két önálló részt a dalban. A szóló rész kiemeli és fókuszba helyezi egy-egy zenésznek a tehetségét az adott hangszeren. Az outro lezárja a zenét, általában fokozatosan elhalkul. Ezek alapján egy tipikus popdal szerkezete általában hat részből áll, a következő sorrendben: intro – verze1 - refrén - verze2 - refrén - bridge - szóló - verze3 - refrén - outro.

Ezen belül a Shortparis egyedi, sajátos megközelítést képvisel, mivel a zenekar nem csupán a populáris zenei elemekre épít, hanem azok határait feszegetve kísérletező, avantgárd elemeket is integrál. A *Так закалялась сталь* dalának intrója gyors, ütemes pulzáló ritmussal, majd dobolással folytatódik. Enyhén félelmet keltő a mély hangzása, baljósan hangzik. Az első verze szinte azonnal kezdődik, de ugyanúgy az intro dallama hallható, csak akkor változik meg a hangszerelés amint a dalszövegben elhangzik az első *Так закалялась сталь*. Az egész dalt végig kíséri ez a mély hangzású lüktetés és a dobolás. A refrén utolsó két sora változik. A refrén nem a tipikus popdalok felpozsztító energiáját követi, ezzel is felborítva a „szabályokat”. Viszont magasabb hangfekvésen éneklő Komjagin, így kontrasztot képez a verzékhez képest, és a refrén tekinthető a legnyugodtabb szakasznak az egész dalban. Az outro, szinte az utolsó egy perc a dalból csak az énekes vokalizációja, ami a felénél fájdalomkiáltásokba megy át. A következőképpen tudnám ábrázolni a dal szerkezetét: intro – verze1 – refrén – bridge – verze2 – refrén – bridge – verze3 – outro.

Mindezekből arra lehet következtetni, hogy a Shortparis a popzenei struktúrákra épít, de a dalszövegeik és a kísérletező hangzásuk szintjén sajátos kategóriát képviselnek. Ezért a csoport nem sorolható be egyértelműen a popzenei szcénába.

5. A Shortparis dalaiban megjelenő irodalmi, társadalmi, kulturális kódok

A Shortparis projektnek a *Так закалялась сталь* a harmadik albumuk, amit először 2019. november 16-án mutattak be a szentpétervári Юбилейный sportkomplexumban, majd az Adrenaline Stadiumban Moszkvában november 21-én. Összesen 9 dal van az albumon: *Нелюбовь* (Szeretet hiánya), *Поломало* (Megtörve), *Стыд* (Szégyen), *Страшно* (Szörnyű), *Отвечай за слова* (Vállalj felelősséget a szavaidért), *Ножевой* (Késelő), *Жизнь за царя* (Élet a cárnak), *Так закалялась сталь* (Így edzik meg az acélt), *Только хуже стало* (Csak rosszabb lett). Ezek közül háromnak van videóklipje (*Стыд*, *Страшно*, *Так закалялась сталь*).

1. kép

A projektnek mindig nagyon figyelemfelkeltő albumborítója van. Ez által az albumborítók vizuálisan is üzenetet hordoznak a befogadó számára.⁴ Az albumborítót Igor Klepnev független orosz művész készítette. A borítón fekete háttéren, egy megcsonkított karú, meztelen férfi tartja maga fölé a hatalmas vörös zászlót. A zászló élénk színű, nagy részét betölti a borítónak, egyértelműen ez a fókusza. A piros az agresszió, forradalom és a kommunista eszmék szimbóluma. A fekete háttér komorságot és ürességet sugároz, a meztelen férfit pedig sebezhetőséget ábrázol. A férfi a fejét enyhén lefelé billenti, csonka karját támasztja rajta. Ez a testbeszéd az elnyomást érzékelteti. Megfigyelhető még a dinamikusság és a mozdulatlanság binaritása is: a zászló lobog, lengetés közben lett lefotózva, ezzel kontrasztot

⁴ Például a *Яблонный сад* albumborítójuk, Marina Abramović a „Balkan Baroque” performanszára, és a Vaszilij Vasziljevics Verescsagin 1870-ben készült „A háború apoteózisa” című festményére utal. A projektet is foglalkoztatja a háború traumája és a múlt feldolgozásának nehézségeinek ábrázolásnak.

képezve a férfi statikusságával, mozdulatlanságával. Elrendezését tekintve csak félig látszódik a zászló, és a férfinak is csak a felsőteste látható. Ez a részlegesség és „belenagyítás” jobban a középpontba helyezi a sérült férfitestet.

Tehát nem csupán az album címe, az egyik dal, és a hozzá készült videóklip reflektál a szocialista realizmusban megfogalmazott eszmékre, de az albumborító is ezt erősíti, hiszen ahogy L. Kaganovszkij írja, a sánta, sebesült vagy vak és ágyhoz kötött szereplők voltak a szocialista realizmus hősei. Ahogy fentebb is látható a megcsonkult férfi egymaga áll, ami szembemegy a szocialista realizmus konvencióival, olyan értelemben, hogy a nagycsalád gondolata, amely annyira fontos volt a szocialista realizmusban, illetve az apák és fiúk hierarchiája eltűnik, megcsonkul, ahogy a képen látható férfi, mivel már nem maradtak apák, csak a portréjuk a falon maradt meg a háború után, ahogy ez a *Так закалялась сталь* videóklipjében is látható. Ezt erősíti az albumborítón a férfi felsőtestének meztelensége is, hiszen a szocialista realizmusban az olvasó, néző figyelmét is arra hívták fel, hogy a sérült férfi testet modellként tekintsék. A regényben az egyén fizikai sérülései, hiányosságai mellett nem jelenik meg semmilyen mentális zavar, mivel ez a szocialista periódusban egy erősen tabuizált témának számított. Ezt a férfi modellt Osztrovskij *Так закалялась сталь* című regényében Pavel Korcsagin jelenítette meg, hiszen ő volt a Szovjetunió fennállása alatt a férfiasság eszménye. Ezt helyezi át más korba és kontextusba a Shortparis illetve Igor Klepnev, itt már nem a hősi eszmét hirdeti a megcsonkult férfi, hiszen lefelé néz, és nem a távolba, ahogy ez megszokott volt a szocialista realizmus képzőművészetében megjelent képeken. Ezáltal a borító vizuálisan tükrözi azokat az érzelmeket, amiket a dalok hordoznak.

Ahogy már fentebb is említésre került a dalszövegek nehezen definiálhatósága, úgy igaz ez a *Так закалялась сталь* dalra is. A zene szövegének nincs egyfajta kohéziója, nem mesél el semmit, a különböző szavak egymás mellett állnak, nem bírnak egyértelmű jelentéssel. Inkább egy hangulatot, érzést keltenek a befogadóban a dalszöveg töredékes felépítésével.

[Куплет 1]

*Так строят на века
Так накрывают стол
Так смотрит на врага
Врач, делая укол*

[Припев]

*Так закалялась сталь
Так предают жену
И всем немного жаль
Ту признавать вину*

[Куплет 2]

*Так мажется рука
Так закрывают рот
Так строят на века
Так женщин бьют в живот*

[Припев]

*Так закалялась сталь
Так предают жену
И близится февраль
С севера, к северу*

[Куплет 3]

*Так мажется рука
Так накрывают стол
Да, было на века
Так женщин бьют в живот*

[1. versszak]

*Így építenek évszázadokra
Így terítik meg az asztalt
Így néz az ellenségre
Amikor az orvos oltást ad*

[Refrén]

*Így edzik meg az acélt
Így árulják el az asszonyt
És mindenki sajnálja egy kicsit
Ezt a bűnét beismerni*

[2. versszak]

*Így kenik a kezüket
Így csukják be a szájukat
Így építenek évszázadokra
Így vágják hasba a nőket*

[Refrén]

*Így edzik meg az acélt
Így árulják el az asszonyt
És jön a február
Északról, észak felé*

[3. versszak]

*Így kenik a kezüket
Így terítik meg az asztalt
Igen, évszázadokig így volt
Így vágják hasba a nőket⁵*

⁵ Orosz szöveg: Shortparis: *Так закалялась сталь*
(<https://genius.com/Shortparis-how-the-steel-was-tempered-lyrics>)

Magyar fordítás: saját fordítás, 2025.

Elemzésem témájául a Shortparis *Так закалялась сталь* című dalát választottam, mivel rendkívül erős üzenetet hordoz a trauma-feldolgozás kérdéskörében. A dal dekódolását megnehezíti, hogy a megjelenő szavak, szerkezetek nem mindig értelmezhetőek, az egyes verssorok nem épülnek egymásra, nem alakul ki egyfajta kohézió a dal egészét tekintve. A dalban a trauma-feldolgozás kerül előtérbe, ami az irodalomban is nagy szerepet töltött be a 90-es évektől kezdve. Ahogy erről Kalafatics Zsuzsanna is ír tanulmányában, a Szovjetunió széthullása után szembe kellett nézniük egyfajta kollektív traumával és annak feldolgozási módjaival. „A kilencvenes évektől egyszerre kellett volna szembenézni a szovjet rendszer okozta pusztítással, az időben elhúzódó, több generációra kiterjedő terror következményeivel, az áldozatok gyászával és fel nem dolgozott emlékével, valamint a szovjet birodalom nagyságának az elvesztésével, az addig szilárdnak hitt rendszer szétesése okozta traumával, a létbizonytalansággal” (KALAFATICS 2019: 318).

Ezt érzékelteti a Shortparis dalában a dalszöveg elején megjelenő „*так*” (magyarul: így) határozószó is, ami arra mutat, hogy ezt a traumát még mindig nem dolgozták fel. A szó többszöri megjelenése jelzi, hogy egyfajta folyamatról, folyamatosságról van szó, mintha egy történetet mesélne el, amiben nincs megállás vagy szünet. A folytonos ismétlése egyfajta mantrázás is, ami által csak mélyebben bevésődik a gondolat. Monotonitása a rossz dolgok végtelenségét sugallja. A *так* határozószó még egy intertextuális játékot indít el Osztrovskij regényével, aminek az elemzése majd a következő fejezetben lesz részletesebben kibontva. Osztrovskij regényének címe *Как закалялась сталь* (*Az acélt megedzik*), míg a Shortparis dal címe *Так закалялась сталь*. Ez egyfajta kérdés-válasz dialógus az író és a zenekar között. A *Как* (hogyan) kérdésre válaszul a *Так* (így) a reakció. A Shortparis posztmodern és ironikus módon reagál arra a kérdésre, hogy hogyan edződik az acél. A regényben választ kapunk arra, hogy hogyan válhat az egyén a szocialista rendszerben az ideális emberré, aki hőiesen feláldozza az egyéni szükségleteit a kollektív érdekekért. A címben a „hogyan”-ból „így” lesz, ami egy kritikus, nyers és provokatív reflektálás a múltra. A zenekar ennek az edződésnek az eredményét mutatja be, ami már értelmét veszítette egy olyan társadalomban, ami nem hisz a régmúlt idők ideológiáiban. A Shortparis az egyént helyezi középpontba és az eredeti eszméket fordítja ki.

*Так строят на века
Так накрывают стол*

*Így építenek évszázadokra
Így terítik meg az asztalt*

Az „Így építenek évszázadokra” kifejezés arra utal, hogy tartós és hosszú élettartamú állami berendezkedésről van szó. Az asztalterítés olyan hagyományos, szinte rituális módra utal, amelyet már régóta alkalmaznak, és nemzedékről nemzedékre folytatódik. Mindkét sor olyan valamire céloz, ami a múltban gyökerezik, de meghatározza a jelent is, és mélyen beágyazódott a közösségbe.

*Так смотрит на врага
Врач, делая укол*

*Így néz az ellenségre
Amikor az orvos oltást ad*

A videoklip erősíti ezen sorok jelentését, hiszen amint ez a sor elhangzik a videóklipben, a katonák a fejüket főszereplő fiú felé fordítják, a kamera az arcát mutatja, ezzel egyértelművé téve, hogy a katonák számára ő az ellenség, mert nem követi a szabályokat, ahogyan azt a társai teszik.

*И всем немного жаль
Ту признавать вину*

*És mindenki sajnálja egy kicsit
Ezt a bűnét beismerni*

A múltban elkövetett igazságtalanságok beismerése is megjelenik. A „всем” (magyarul: mindenki) szó azt is jelzi, hogy ez egy kollektív felelősség. A Shortparis zenéjében ismételten tematizálja ezt a kérdéskört, rámutatva arra, hogy a feldolgozási folyamat még nem ért véget, és a trauma feldolgozhatatlansága továbbra is meghatározó módon van jelen.

*Так мажется рука
Так закрывают рот*

*Így kenik a kezüket
Így csukják be a szájukat*

A szöveg azt sugallja, hogy a kéz vérrel van bekenve és senki nem szólal fel a kegyetlenség ellen. Ez önvédelem is lehet megkímélve magukat a további retorzióktól, illetve mutatja, hogy az elnyomást tanúsító rendszerben a felszólalás csak a kiszolgáltatottságot jelentette volna.

Так женщины бьют в живот

Így vágják hasba a nőket

A nők hasbaütése az élet megnyomorítására utalhat már a megszületés előtt. A fizikai bántalmazás a gyengébbik nemmel szemben az elnyomás fájdalmát és igazságtalanságát állítja előtérbe, amit a dal egésze is felvethet a trauma és a szenvedés ábrázolásában. A Shortparis kendőzetlenül tárja elénk a múlt nyomasztó részleteit.

И близится февраль

És jön a február

С севера, к севера

Északról, észak felé

A február az utolsó téli hónap, ami a nehéz időszakok befejeztét jelenthette volna, de ezzel ellentétben az, hogy északról jön és északra megy, ami a hideg és a sötétség szimbóluma, már magában hordozza azt, hogy teljesen reménytelen bármiféle megújulásnak a gondolata is, mert ugyanabba az állapotba térne vissza, eredménytelenül.

A Shortparis a mai napig aktívan foglalkozik dalaiban a múlt traumáinak feldolgozásával és a szovjet birodalom széthullásának következményeivel.

5.1 A *Так закалялась сталь* című album és dal intertextuális kapcsolatai

A Shortparis *Так закалялась сталь* albuma és zeneszáma intertextuális utalás Nyikolaj Osztrovszkij *Az acélt megedzik* című szocialista realista regényére. Emellett még egy párhuzamot szeretnék bemutatni: a cím megegyezik a Гражданская оборона zenekar 1988-as dalával is, ami egyben albumcímük is. A Szovjetunióban a regény a megjelenése után nagy népszerűséget szerzett az írónak, és az szovjet irodalom legjelentősebb munkájává vált.

E. Aristova tanulmányában arról ír, hogy Osztrovszkij művét a filmszerű megközelítés, a nagyszabású látványvilág, az erőszakos jelenetek és a leegyszerűsített képek jellemzik, amik a szocialista realizmus vonásait tükrözik. A könyv főhőse Pavel Korcsagin, a munkásosztály példaképe, aki a szocialista ügyért a saját egészségét is feláldozza. Megbénul és megvakul sérülése következtében, de írásával továbbra is szeretne hozzájárulni a társadalomhoz (АРИСТОВА 2022: 196–203).

L. Kaganovszkaja mutat rá cikkében, hogy Pavel hogyan győzi le saját testi fogyatékosságait. A hős úgy gondolja, hogy nincs joga meghalni. Lojalitását fejezi ki azzal, hogy azt kéri a párttól, hogy betegen is engedjék vissza a szolgálatba. Osztrovszkij íróként a halál ismétlődő megjelenítésével mutatja be, hogyan győzi le azt Pavel. A túlzott munka és önfeláldozás teszi rokkanttá őt, fizikailag leépül a kimerültség miatt (КАГАНОВСКАЯ 2014: 89–122).

Az „acél edzésének” következménye az értelmetlen kegyetlenség, az örületbe kergetett sorkatonák gyilkossági kísérletei. Az „edzett acél” metafora arra utal, hogy a szovjet propaganda gyakran hangsúlyozta a nehézségek leküzdését és a kitartás fontosságát. Ez összhangban állt a szocialista ideológia kollektív önfeláldozás és a közjó szolgálatának értékeivel. Pavel karaktere a regényben ezt az ideált testesítette meg.

További intertextuális kapcsolódási pontként említhető a ГрОб egy azonos című dala, ami 1988-ban íródott, és szintén Osztrovszkij regényére reflektál, bár ehhez videóklip nem készült. A Гражданская оборона gyakran ГО néven (vagy ГрОб, magyarul: koporsó) is emlegetve, egy szovjet rock és punkzenekar volt, melyet 1984-ben alapított Jegor Letov és Konsztantyin Rjabinov Szibériában, Omszkban. Politikai dalszövegeik miatt a KGB figyelmébe kerültek, és Letovot elmeorvosintézetbe zárták, de kiszabadulása után egyből folytatta a zenélést. Néhány dalában megfigyelhető az érdeklődés a szibériai folklór és a kereszténység előtti hiedelmek iránt. Letov 1990 és 1999 között a Nemzeti Bolsevik Párt tagja volt annak ellenére, hogy korábban erősen ellenezte a despotizmust és a nacionalizmust. Végül

az anarchizmus felé fordult, hogy szimbolizálja az ellentmondásos viszonyt, ami a szocialista realizmus és a valóság között van.

A Shortparis és a Гражданская оборона is a regényből indul ki. Különböző művészek reflektálnak rá más korokban. A Shortparis ezt az egyén tragédiáján keresztül teszi. Bár mindkét dal az erőszakról és kegyetlenségről szól, maga az üzenet mindkettőben az erőszakmentesség és antimilitarizmus. Az emberekbe beívódott szovjet mentalitást mutatják be és fordítják ki. Ezt az irónia használatával teszik: a *Так закалялась сталь* mondat mindkettőben a felesleges szenvedést jelenti, nem pedig a hőssé válást.

Letov a Коммерсантъ újságnak adott interjújában fogalmazta meg, hogy dalai nyersek, ösztönök által vezéreltek. Váltakozik az éneklés és az intenzív kiabálás, ami egy reakció az elnyomásra és a társadalmi igazságtalanságra, amiben élt. Leginkább a düh jelenik meg ezekben a dalokban, és a punk műfajából kifolyólag szándékosan erőteljesek, zajosak. Ahogy Letov fogalmazott: „Nem hiszem, hogy a dalaim felnőttek dalai. Az én dalaim egy állat énekei. Ezek egy gyerek dalai, akit odáig vittek, hogy géppuskát vett a kezébe, fogalmazzunk így” (JIETOB 2003: URL).

5.2 A *Так закалялась сталь* című videóklip vizuális kultúrája

A Shortparis művészetnek elemzésekor fontos figyelembe venni, hogy hogyan kapcsolódik össze a három fő szint: a képi, szóbeli és zenei. Lotman elmélete szerint a művészet a legtöbb esetben az emberek valóságérzésére támaszkodik. Megfigyelése szerint a film csak a jelen időt ismeri, a néző pedig valódi eseményként éli át, és hisz a látottakban érzelmileg, annak ellenére, hogy tudatában van a történések valóságérzésével (LOTMAN 1977). Ez a kettősség a Shortparis *Так закалялась сталь* videóklipjében is megjelenik, ahol a néző belemerül a valóságnak tűnő eseményekbe, miközben tisztában van azok szimbolikus tartalmával. A művészetben kettős érzelmek vannak jelen, hiszen valódikiént kell felfognunk a látottakat, de mégis emlékeztetni kell magunkat, hogy egy kitalált dologról van szó. Egyszerre értékelni a művészi alakítást és szörnyülködni a látottakon csak a művészetben lehetséges (Uo.).

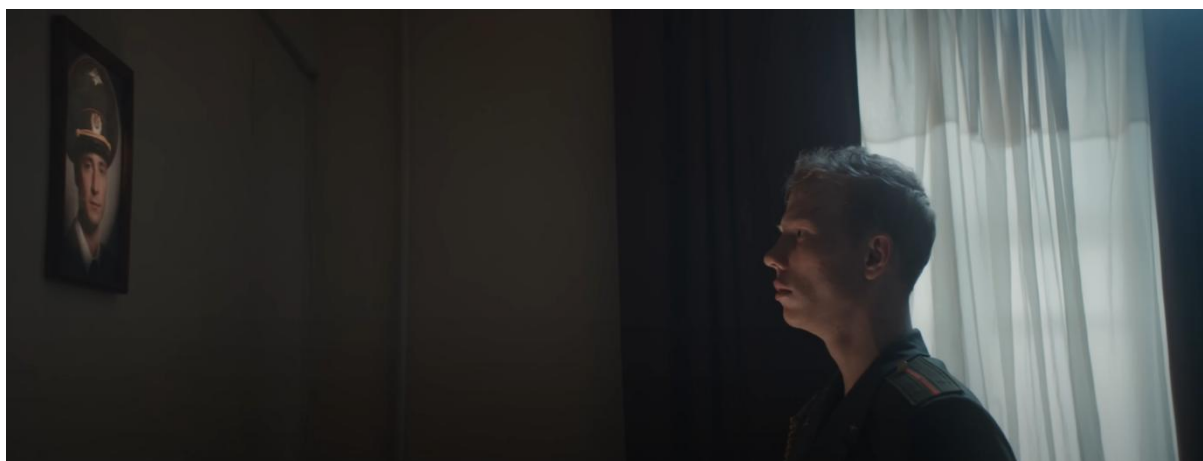
Lotman meglátása szerint a montázs a jelenetek magasabb szintű, bonyolultabb jelentési egységbe való összefoglalása. A filmkép a montázs minimális egysége. A kameramozgás és a montázs a videókban bonyolult jelentési egységekké állnak össze, a mozgás és a különböző irányból jövő hangok a tér illúzióját keltik. Az ismétlés és a ritmikus sorok révén a dologi jelentés helyett az elvont jelentések kerülnek előtérbe. A művészet célja, hogy a tárgyakat valamilyen jelentéssel ruházza fel (Uo.). A Shortparis videójában a vizuális elemek és a hangok összehangolása művészileg motivált. Kiemelten fontos náluk a montázs technikája, ugyanis a jeleneteket egybefüggővé teszi, miközben a valóság egy darabját mutatja meg, látható és láthatatlan szférákra osztva.

A kamera közeledtével a részletek megnőnek, előtérbe kerülnek, miközben a látótér változatlan nagyságú marad, a valósággal ellentétben. Ez a vizuális kifejezőeszköz kihangsúlyozza az adott helyzet fontosságát. Ez a videóban úgy mutatkozik meg, hogy a katonai kiképzés során a főszereplő fiú arcára közeledik a kamera, ezzel kiemelve érzelmi világát. Az elbeszélés szintézise a videóklipben a szavak és a képek segítségével valósul meg. Lotman szerint a film kötelező eleme a szó, ha ez nincs jelen, akkor hiányérzetünk keletkezik. A videóban a szavak képként funkcionálnak. A film értelme a néző tudatában keletkezik, a saját interpretációján keresztül. Ahogy Lotman is írja: „(..) egy modern filmben az elbeszélés három típusa fedezhető fel: a képi, a szóbeli és a zenei” (LOTMAN 1977: 94). Ez a három szint a Shortparis videóklipjében összehangolva mutatkozik meg. Ez a videóklip fontos részét képezi a jelenkor bemutatásának, mint ideológiai, kulturális és művészeti oldalról is.

Az emberi test ábrázolása egyik oldalról kulturális szimbolika, a másik oldalról a színészi játék, ami eszköze a közlésnek. A művészi közlésben nem csak a közölni kívánt információ a

lényeg, hanem annak mikéntje is. A hatalom gyakorlás érzékeltetésére a videóklip elején egy filmes eszköz használatával maguk a Shortparis tagjai vannak beöltözve főtiszteknek miközben lefelé tekintenek a fiatal fiúra a felsőbbrendűséget szimbolizálva ezzel.

Ahogy A. Filippova is írja az erőltetett eszmék megszemélyesítésére utal a videóklipben már az első jelenet, ahol a fiatal főhős apja portréját nézi katonai egyenruhában, ugyanis arra következtethetünk, hogy édesapja az életét áldozta fel a hazáért katonai szolgálatával. Tehát itt

2. kép

már a háború utáni állapot jelenítődik meg, az elesett katonák gyermekeinek a traumafeldolgozása vagy éppen annak hiánya mutatkozik meg. A főszereplő, ártalmatlannak tűnő fiatal, aki egy mentális összeomlás következtében, nem tudja tovább megkülönböztetni a valós életet a számítógépes játéktól. Ez elején egy latin feliratot láthatunk: *in hostem omnia licita*, azaz „az ellenséggel szemben minden törvényes”.

3. kép

Kegyetlensége másokra is irányul, mindenkivel, akivel találkozik, de utolsóként saját magára hat végzetesen. A mások iránti gyűlöletet már fiatal korban nevelik az emberbe. A videóban az erőszak feletti ellenőrzés hiánya mutatkozik meg. Saját frusztrációját már nem a számítógépes

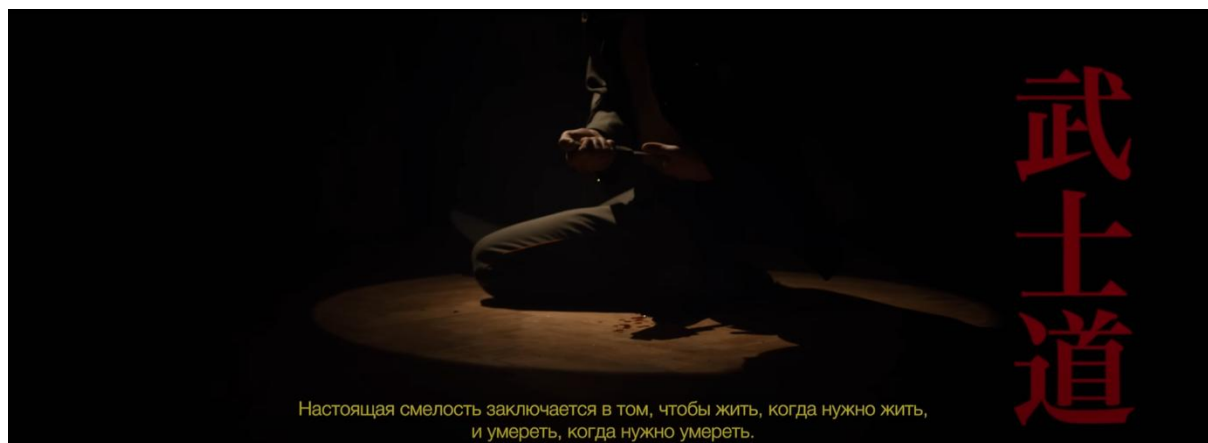
játékon keresztül vezeti le, hanem annak az analógiáján a valós életben kezdi el megtenni azokat a dolgokat, amelyeket addig csak a játékban lehetett.

4. kép

Mivel mentálisan már nem beszámítható elkezd mindenkit, aki az útjába kerül megölni. Elmosódik a videóklipben megjelenő valós világ és a számítógépes világ határa. A videóklip valóságában egy számítógépes terembe menekül, ahol folytatja a „játékot” az öldöklést. Elvesztette kapcsolatát a külvilággal, mentálisan összezavarodott. Ezután hazamegy megmosdik, jelképesen lemossa magáról a tetteit, felveszi elhunyt katonatiszt apja uniformisát és mivel nem tudta követni a japán szamuráj busidó életmódját, amely egy szigorú normarendszerre épült, elbukott, a szégyentől való megtisztulás jegyeként harakirit, azaz a japán szamurájok rituális öngyilkosságát hatja végre. E közben a falon Oroszország térképére vércseppek hullanak. Megjelenik egy felirat: „Az igazi bátorság élni, amikor élned kell, és meghalni, amikor meg kell halnod.”⁶ Itt az alkotók az orosz kultúrától eltérő tradíciót mutatnak be, mivel ezáltal tudják legjobban érzékelteni, hogy a dalnak társadalomkritikai üzenete is van. Az egyénre nehezedő nyomás, hogy nem tudja követni az apja nyomdokait, saját értékét így csak szélsőséges önfeláldozással tudja megőrizni. Ez lehet egy újabb réteg a traumafeldolgozás kérdésköréhez, a társadalmi és személyes felelősség, büntudat, az egyén és közösség közötti kapcsolat kettőssége.

⁶ Oroszul: «Настоящая смелость заключается в том, чтобы жить, когда нужно жить, и умереть, когда нужно умереть»

5. kép

A Shortparis videóklipje is párhuzamot von Osztrovszkij művével. Pavka félelem nélküli önfeláldozása a szovjet eszmény központi eleme. Ez a minta jelenik meg a Shortparis videóklipjében is, ám a csoport átkontextualizálja és kifordítja azokat az eszméket, amelyeket a regény közvetít. A videóklipben a szovjet környezet és katonás szigor uralkodik, azonban a főszereplőt nem sikerül úgy „megedzeni”, ahogy Osztrovszkij hősét, Pavkát. Ez a videóban a fiatal fiú öngyilkossága által valósul meg, ezzel szembemenve a szovjet hős karakterével, aki pont ellenkezőleg, nem hajlandó meghalni. Amíg Pavka sérülten is beáll a sorba tovább szolgálni a hazáját, addig a Shortparis főszereplője nem lát kiutat a környezetéből ezért saját életéről is lemond. Ez a kétféle végkimenetel az önfeláldozás különböző formáit képviseli.

6. Performansz

A performansz vizsgálata elengedhetetlen ahhoz, hogy megértsük a Shortparis művészi önkifejezését, mivel ez a kifejező forma az experimentális zenében intenzívebb befogadói élményt nyújt. Ez a 20. század avantgárd mozgalmának egyik legfontosabb művészeti irányzata, ahol a művészet az előadó fizikai előadásán keresztül valósul meg. Ez megnyilvánulhat különféle módokon, mint például a body arton, vagy akár videókon keresztül is.⁷ A performansznak öt alapvető lényegi eleme van: az idő, tér, test és az előadó jelenléte, illetve a kapcsolat az alkotó és a közönség között. Célja az, hogy valamilyen reakciót váltson ki a nézőkből. Gyakran párosul improvizációval és valamilyen esztétikai aspektussal. Bár hagyományos művészeti galériákban vagy múzeumokban fogan meg az ötlet, maga az előadás bárhol megtörténhet, köztük akár az utcákon is. Ezeknek a performanszoknak a célja általában az, hogy rávilágítsanak társadalmi problémákra, és hogy változásra ösztönözzenek.⁸

A performansz egyik legfontosabb képviselője Kelet-Európában Marina Abramović. M. Šuvaković kortárs esztétikus, művészetetereitikus és konceptuális művész, a *Konceptualna umetnost* című 2007-es, a konceptuális művészettel foglalkozó könyvében többek közt Marina Abramović munkásságát is vizsgálja. A jugoszláv művésznő (magát nem identifikálja szerbként) 1973-76 közötti előadásai az elidegenedett test koncepcióján alapulnak. Abramović azzal foglalkozott, hogy tesztelje mi az emberi test, az állóképesség határa. A művész saját maga vett részt a performanszokon, de teljesen más megközelítésben: nem, mint alkotó, hanem mint szubjektum, ami tárggyá redukálódik. Saját teste a művészi tesztelés mintája. Nem számít, hogy ki az alkotó. Performanszai azt sugallják, hogy a művészetben a végsőkéig kell menni. Maga Abramović célja az, hogy művészetében soha ne legyen valami ismétlődő vagy rutinszerű. Szerinte teljes odaadással kell dolgozni mindenért, amit a művészetért tesznek.

Ahogy Abramović a testi határok feszegetésével a testet művészi eszközként használva hozza létre performanszait, úgy a Shortparis is hasonló elvet követ. Koncertjeik és performanszaik során ők is testük teljes bevonásával válnak a művészet központi elemévé,

⁷ Ennek a művészeti irányzatnak a kialakulása Yves Klein francia képzőművész *Ugrás az ürességbe* (1962) című fotójához köthető. Ez egyben az avantgárd mozgalom egyik legfontosabb képe. Ezen a fotón maga Yves Klein veti magát a föld felé egy ház tetejéről. Eközben egy biciklis halad el tőle távolabb, aki észre sem veszi, mi történik éppen mögötte.

⁸ Például ilyen volt a Futuristák arcfestése, a Téli Palota megrohanásának 1920-as újrátjátszása és Jelcin elnök bokszmérkőzésre hívása Alexander Brener által 1995-ben, illetve a Factory of Found Clothes (FFC) feminista csoport 2002-es szentpétervári abszurd megfordítása a katonai gyakorlatoknak a „Triumph of Fragility” előadásukban, erről többet: D. Chan 2014, *From Futurists to Pussy Riot, a Brief History of Russian Performance Art*. <https://archive.nytimes.com/tmagazine.blogs.nytimes.com/2014/10/14/russian-performance-art-exhibit-pussy-riot-futurists/>

például az expresszív táncmozdulataikkal, és a közönséggel való kontaktba lépéssel. Náluk is megfigyelhető a törekvés, hogy minden fellépésük egyedülálló és megismételhetetlen legyen.

Még egy párhuzam bizonyítja azt is, hogy a Shortparis nem csak zenei alapokra épít, hanem a színházi tradíciókra is, különösen a péterváriakra (hiszen maga a csoport is ott jött létre és tevékenykedik). A szentpétervári színházi társulatok zöme részt vett az úgynevezett „pétervári független színházi mozgalom”-ban, ami egy művészi útkeresés volt, ami a glasznoszty és a presztrojka idején zajlott. Már akkor, a Shortparishoz hasonlóan jellemző volt a társulatoktól a szokatlan helyszíneken való fellépés, például gyárakban, utcákon, pincékben, padlásokon stb. „A legkülönbözőbb formációkat az a törekvés kötötte össze, hogy szembeforduljanak mindazzal, ami a hivatalos színházban történik, és teljesen új nyelvet, új műfajokat hozzanak létre” (MIKOLA 2022: 40). A rendszerváltás időszakában a hivatalos intézményeken kívüli tevékenységek, és az underground művészi egyesületek törekvései hasonlítanak a Shortparis elveire. Az, hogy nem a hagyományos színházi termekben adtak elő, képletesen is jelentette az eltávolodást az államilag támogatott intézményektől.

Az underground színtér közül kiemelkedik A DEREVO avantgárd színház, amely élőzenével kísérte performanszait, és elhatárolódik a „színház”, „színész”, „szerep” stb. fogalmaitól. Szergej Kurjohin zongoraművész munkássága is figyelemre méltó, aki a Pop Mehanyika projektet alkotta meg 1984-ben. „Kurjohin koncertjein tudatosan keverte a könnyűzenét a komolyzenével, a free jazzt a szovjet esztráddal, az operát a táncdalokkal, az avantgárd performanszt a divatbemutatóval. Speciális gesztusnyelvet fejlesztett ki, egész testével mozogva, táncolva, ugrándozva vezényelte kaotikusnak tűnő zenekarát, hogy aztán a káoszból megszülessen valami meglepően új, frenetikus hatású, katartikus minőség” (MIKOLA 2022: 46). Kurjohin a komolyzenét ötvözte a popkultúrával, mindezt kaotikusan mégis tökéletesen felépített formában. A kísérletezés a mozgással, zenével és a vizualitással egy teljesen új perspektívát hozott létre. Radikálisan új dolgot akartak teremteni, szembemenni a szabályokkal. A Shortparis ezt a hagyományt követi, hiszen zenéjükben egyszerre lelhetőek fel klasszikus, komolyzenei és elektronikus elemek. Műveik nem csak zenei élményként hatnak, hanem multimediális performanszoknak is nevezhetőek és a színházművészet határait is érintik, testük kifejezőeszközként való használatával. A látványvilág, a koreográfia és a vizuális megjelenés jelentős szerepet tölt be, csakúgy mint a színházakban, ezért fellépéseik akár előadásként is felfoghatóak.

Ezek alapján elmondható, hogy a Shortparis nemcsak zenét alkot, hanem a pétervári színházból és az avantgárd hagyományokból merítve hozza létre sajátos, komplex művészi kifejezésformájukat. A mai korban nézve folytatják a pétervári kísérletezés hagyományát.

A Shortparis performanszainak megtekintésére a YouTube videókon kívül koncertjeik alkalmával nyílik lehetőség. Az egyik 2019-es fellépésük alkalmával, ahol a *Так закалялась сталь* albumot adták elő, a csoport tagjai közül Komjagin piros öltönyben jelent meg, Kholodkov pedig piros ingben és vörösre festett hajjal. Önfeledt, provokatív mozdulataikkal

6. kép

általában ők kerülnek a figyelem középpontjába. A színpad két oldalán felsorakozva, katonai egyenruhába öltözött zászlóforgatók hatalmas vörös zászlókkal vonultak fel. Egyenruhájukra a következő volt írva: *in hostem omnia licita*, utalva a *Так закалялась сталь* videóklipre, amiben szintén megjelent ez a felirat, tehát hogy az ellenséggel szemben minden törvényes (a végén saját társaik lesznek az ellenségek). A dal végére nem volt egységes koreográfia, csak impulzív mozdulatok, a kontrol hiányát szimbolizálva. A színpadi világítás domináns színe a vörös és a kék volt, ami egy rendőri akció benyomását keltette. Ez a hatalomra és a szabályok megsértésének veszélyére hívta fel a figyelmet. Mire a *Только хуже стало* (*Csak rosszabb lett*) című számuk következett, addigra már a piros öltözküket feketére cserélték. Zászlók már nem voltak a táncosok kezében, hanem ahogy a dal és a hangulat fokozódott, egyre inkább elvesztették önuralmukat. Egyenruhájukat ledobva egymás ellen fordultak, verekedni kezdtek, majd a végére összeestek, mindössze néhányan maradtak talpon. Egy másik 2020-as koncerten Moszkvában a *Жизнь за царя* (*Élet a cárnak*) dal alatt a kivetítőn egy felvételt játszottak le, amelyen egy férfi fejét mutatták hátulról, miközben valaki épp lenyírja a haját, ezzel is utalva a sorkatonaságra.

A kutatás céljából személyesen is részt vettem a csoport budapesti koncertjén, ahol lehetőségem volt közvetlen tapasztalatokat szerezni, amelyeket korábban csak a felvételekről tanulmányoztam. Például ahogyan Komjagin interakcióba lép a közönséggel, bemegy a

7. kép

tömegbe és megérinti a résztvevők fejét, ez által törekedve egy bensőségebb viszony kialakítására az ott lévőkkel. Kholodkov pedig a közönségen keresztül vonult át a terem közepén kialakított kör alakú színpadra, és ott folytatta a dobolást miközben Komjagin csatlakozott hozzá. Egyes felvételeken az is megfigyelhető, hogy időnként ököllel játszik a zongorán, vagy egyszerre mindkét kezében mikrofont tart és felváltva használja azokat.

Összességében elmondható, hogy a Shortparis csoportosulás is próbál Marina Abramović és a pétervári hagyomány művészetéből meríteni, és használnak hasonló megközelítéseket a performanszaik során. Feszegetik az előadó és a befogadó közötti határ lebontását, de nem tudják teljes mértékben megszüntetni azt.

8. kép

9. kép

7. Összefoglalás

Dolgozatomban azt vizsgáltam, hogy a Shortparis nevű orosz experimentális csoport *Так закалялась сталь* című dalában és videoklipjében, milyen irodalmi, kulturális és társadalmi kódok jelennek meg.

Ehhez a dolgozat bevezető részében a projektet mutattam be részletesen, milyen helyet töltenek be az orosz popkultúrában. A csoport sajátosságait különböző források áttekintésével próbáltam feltárni, a projekt elnevezés fontosságát és miértjét. Mivel a Shortparis legmeghatározóbb sajátossága, hogy experimentális, kitértem az experimentális zene történetére és műfajára is.

A dolgozat második részében a *Так закалялась сталь* című albummal és dallal foglalkoztam, mert ez remek lehetőséget biztosított arra, hogy intertextuális vonatkozásban párhuzamot vonjak Osztrovszkij azonos című művével. A dal videoklipjének vizuális kultúráját Lotman filmelméletének alkalmazásával elemeztem, amely lehetővé tette a látványvilág és a filmszerű megközelítések mélyebb rétegeinek értelmezését.

Végezetül a performansz jellemzőit tekintettem át, annak érdekében, hogy bemutassam azt az egyediséget, ahogyan a Shortparis használja ezt a kifejezésmódot, ami által egy egyedi előadásstílust hoznak létre, ami erősíti a közönséggel való interakciót.

Összességében elmondható, hogy a Shortparis az orosz és a nemzetközi zenei színtérhez sajátos módon járul hozzá, megteremtve azt az egyedi művészi kifejezésmódot, amiben lehetőség nyílik a társadalmi és politikai kérdések feltárására. Innovatív megoldásaikkal és kísérletezéseikkel megalkották ezt a sokrétű művészi projektet, amellyel a kortárs diskurzusok figyelmébe kerülnek.

Felhasznált irodalom

Hivatkozott szépirodalmi művek

Osztrovskij, Nyikolaj: *Az acélt megedzik*. (ford. Radó György, Kerek Ernő) Móra Könyvkiadó, 1975.

Tyutsev, Fjodor Ivanovics: *Oroszország*. In: Örök barátaink. I–II. kötet. (ford. Szabó Lőrinc) Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1958. II. kötet, 730.

Островский, Николай Алексеевич: *Как закалялась сталь*. Государственное Издательство Детской Литературы Министерства Просвещения РСФСР, Москва, 1955.

Szakirodalom

Kalafatics, Zsuzsanna: *A realizmus és az őszinteség vonzásában, avagy mit kezdünk a posztmodern tapasztalatával*. In: Helikon, №3, 2018. 315–326. https://helikonfolyoirat.hu/wp-content/uploads/2021/12/Helikon_2018_3_Konyv_01_24-69-80.pdf [2024.11.14]

Lotman, Jurij Mihajlovics: *Filmszemiotika és filmesztétika*. (ford. Réthy Ágnes). Gondolat Kiadó, Budapest, 1977.

Mikola, Gyöngyi: *A pétervári független színházi mozgalom*. In: THEALTER30(+1), Szeged, SZTE BTK Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszék, MASZK Egyesület, 2022. 39–50.

Nyman, Michael: *Experimentális zene, Cage és utókora*. (ford. Pintér Tibor) Magyar Műhely Kiadó, Budapest, 2005.
https://www.academia.edu/1802185/Michael_Nyman_Experiment%C3%A1lis_zene_Cage_%C3%A9s_ut%C3%B3kora_ford%C3%ADt%C3%A1s_Michael_Nyman_Experimental_Music_Cage_and_Beyond_translation?auto=download [2024.11.07]

Аристова, Екатерина Павловна: *Постправда и постсоветское прочтение советского романа («Как закалялась сталь» Н. Островского)*. In: Ярославский педагогический вестник. № 4 (127), 2022. 196–203. <https://cyberleninka.ru/article/n/postpravda-i-postsovetskoe-prochtenie-sovetskogo-romana-kak-zakalyalas-stal-n-ostrovskogo/viewer> [2024.11.07]

Кагановская, Лиля: *Как расплавлялась сталь*. In: Логос №2 [98], 2014. 89–122.

<https://cyberleninka.ru/article/n/kak-rasplavlyalas-stal/viewer> [2024.11.07]

Рапацкая, Янина Олеговна: «Традиционная русская драма»: практики саморепрезентации российских экстримметал групп на примере *Second To Sun* и *L'Homme Absurde*. In: Артикульт №46, 2022. 44–66.

<https://cyberleninka.ru/article/n/traditsionnaya-russkaya-drama-praktiki-samoreprezentatsii-rossiyskih-ekstrim-metal-grupp-na-primere-second-to-sun-i-lhomme-absurde/viewer> [2024.11.07]

Šuvaković, Miško: *Konceptualna umetnost*. Muzej Savremene Umetnosti Vojvodine, Novi Sad, 2007. 259–265.

https://www.academia.edu/44142283/Mi%C5%A1ko_%C5%A0uvakovi%C4%87_Konceptualna_umetnost [2024.11.07]

Internetes források

<https://metalmagazine.eu/post/shortparis>

<https://vk.com/@fanshortparis-shortparis-estetika-paradoksa-2018-arhiv-statei?ysclid=lsda0k0c8h192103686>

<https://www.mk.ru/culture/2019/05/31/shokoterapiya-gruppy-shortparis-antisaundtrek-k-zhizni-v-rossii.html?ysclid=lsd9gyclu6951428319>

https://www.rbth.com/arts/2013/07/24/exploring_the_roots_of_experimental_music_in_russia_28281.html

<https://www.moma.org/audio/playlist/243/3126>

<https://archive.nytimes.com/tmagazine.blogs.nytimes.com/2014/10/14/russian-performance-art-exhibit-pussy-riot-futurists/>

https://recorder.blog.hu/2018/06/26/peresztrockja_glaszpopszty_orosz_pop-es_rockzenei_gyorstalpalo

<https://vk.com/@anna.filippova8-analiz-klipa-i-teksta-pesni-shortparis-tak-zakalyalas-stal>

https://www.fzolee.hu/fw2/08_a_konnyuzenei_dalok_szerkezete

https://en.wikipedia.org/wiki/Grazhdanskaya_Oborona

<https://the-flow.ru/releases/shortparis-tak-zakalyalas-stal>

<https://www.c3.hu/~tillmann/irasok/muveszet/perform.html>

<https://hu.wikipedia.org/wiki/Performansz>

<https://www.kommersant.ru/doc/379500>

https://ru.wikipedia.org/wiki/Derevo#cite_note-2

<https://genius.com/Shortparis-how-the-steel-was-tempered-lyrics>

Képek forrása

1. kép: <https://klepnev.com/covers> [2024.11.08]
2. kép: https://youtu.be/WrDEAmSb9OY?si=wCCGqtlexmYWh_3e&t=7 [2024.11.08]
3. kép: <https://youtu.be/WrDEAmSb9OY?si=end4h6k9Oc88AUjZ&t=43> [2024.11.08]
4. kép: <https://youtu.be/WrDEAmSb9OY?si=ldv2XKUX51ChaC71&t=176> [2024.11.08]
5. kép: <https://youtu.be/WrDEAmSb9OY?si=YJOibrQE2bOZAgl&t=245> [2024.11.08]
6. kép: https://youtu.be/P17wCr4K_m0?si=X7ey5ZObkx3jLX3C&t=44 [2024.11.08]
7. kép: <https://www.flickr.com/photos/kiraigigs/48035266031/in/album-72157709013748837>
[2024.11.14]
8. kép: <https://www.flickr.com/photos/kiraigigs/48035265361/in/album-72157709013748837>
[2024.11.14]
9. kép: <https://www.flickr.com/photos/kiraigigs/48035262941/in/album-72157709013748837>
[2024.11.14]